

3. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение). Часть первая. Учебное пособие / Бараненко Б.И., Дидоренко Э.А., Глазков В.А. и др. – Луганск, РИО ЛАВД, 2006. – 245 с.

4. Психологія оперативного спілкування в діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ: Навчально-практичний посібник / Авт. кол.: Б.І. Бараненко, В.А. Глазков, О.С. Звонко та ін.; [За ред. чл.-кор. АПРН України, проф. Е.О. Дідоренка]; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – 552 с.

5. Скрябін О.М. Юридично-психологічні засади професійної компетентності працівників карного розшуку / Автореф. дис.... канд. юридич. наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія. – Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2010. – 18 с.

Стаття надійшла до редколегії 28.04.2010 р.

УДК 351.746.2

В.Є. Тарасенко

**ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОГО
ВИЗНАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ АГЕНТУРНОГО
МЕТОДУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОРД**

У статті розглядаються особливості державної підтримки участі громадян у сприянні правоохоронній діяльності.

Ключові слова: кримінальна ідеологія, інфраструктура злочинності, взаємодія з населенням, конфіденційне співробітництво, державна доктрина сприяння правоохоронній діяльності.

В статье рассматриваются особенности государственной поддержки участия граждан в содействии правоохранительной деятельности.

Ключевые слова: криминальная идеология, инфраструктура преступности, взаимодействие с населением, конфиденциальное сотрудничество, государственная доктрина содействия правоохранительной деятельности.

In this article it is considered the state support of citizens' participation in helping law enforcement.

Key words: criminal ideology, criminal infrastructure, the interaction with the public, a confidential cooperation, State doctrine assisting law enforcement.

Економічна криза, що вразила нашу державу, зростаюча криміналізація, розгул злочинності і корупції, у тому числі їх організованих проявів, інші дестабілізуючі фактори надзвичайно актуально поставили питання про національну безпеку країни. У числі факторів, що ускладню-

ють проведення соціально-економічних реформ у нашій державі, особливе місце займає злочинність яка у сучасних умовах з потенційної перетворилася в реальну загрозу розвитку суспільства. Завдання щодо протидії їй в системі правоохоронних органів України покладено на оперативні підрозділи міліції. Дані підрозділи здійснюють боротьбу зі злочинністю, в тому числі, за допомогою специфічних оперативно-розшукових методів, заходів та засобів, а також громадян, які залучаються до виконання завдань ОРД.

Зазначена у назві проблема має два контексти: правовий та ідеологічний. За радянський період оперативно-розшукова діяльність, а разом з нею і негласне співробітництво, не мали легітимного законодавчого визнання. Процес легалізації оперативно-розшукової діяльності розпочався з прийняттям 20 грудня 1990 року Закону України "Про міліцію". В законодавстві з'явилось посилення на здійснення працівниками міліції оперативно-розшукових заходів, використанні допомоги громадян при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, забороні примусового залучення громадян до співробітництва з міліцією.

Мовою оригіналу міліція отримала право "для виконання покладених на неї завдань залучати громадян за їх згодою до співробітництва у порядку, встановленому законами, що регулюють профілактичну та оперативно-розшукову діяльність"¹, "здійснювати на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи"².

Зазначені твердження стали передумовою прийняття 18 лютого 1992 року Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", бо тогочасні вимоги теорії та практики ОРД потребували законодавчого визначення її окремих положень. З прийняттям цього Закону вперше було законодавчо визначено сутність (поняття) цієї діяльності, правову основу, принципи, визначені суб'єкти ОРД, які одержали відповідні права та обов'язки³.

Крім того, заслуга прийняття зазначеного нормативного документу полягає в тому, що було нормативно врегульовано питання щодо використання штатних та позаштатних негласних співробітників.

Правові питання підвищення авторитету штатних та позаштатних негласних співробітників, які виконують завдання оперативно-розшукової діяльності в інтересах кримінального судочинства зводяться до вдосконалення правового захисту, встановлення відповідних правових та соціальних гарантій.

¹ Закон України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 року // Основні чинні кодекси і закони України. Уклад. Ю.П. Єлісєвєнко. - 3-є вид. - К.: "Махаон", 2007. - 976 с. - Ст. 6.

² Там само. - Ст. 11.

³ Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" // Відомості Верховної Ради. - 1992. - № 22. - Ст. 303. - Ст. 2-5, 7, 8.

Ідеологічне питання пов'язане не тільки з "радянським спадком" у вигляді тотальної недовіри, ворожості українців до правоохоронних органів, а також до осіб, які з ними співробітничали. Це також питання конкуруючих ідеологій.

Держава хоч нормативно закріпила необхідність участі громадян у правоохоронній діяльності, але, на жаль, зазначені у Законах України "Про міліцію", "Оперативно-розшукову діяльність" положення щодо громадського обов'язку співпрацювати з міліцією неефективно реалізуються на практиці. І держава повинна визнати, що її правоохоронні структури будуть безсилі доти, доки не налагодиться достатня взаємодія з населенням.

Ми визнаємо, що на даний момент криміналітет бере верх над державою в плані ідеологічного виховання. За допомогою "дешевих" пісень жанру шансон із викривленим ставленням до способу життя нормальної людини, кінофільмів, що пропагандують бандицький чи протиправний спосіб життя, "бульварних" книжок, овіяних "тюремною романтикою" наших громадян інформаційно отруюють, прищеплюють недовіру та вороже ставлення до державних органів.

Ситуація ускладнюється тим, що на цьому "бруді" виховується молодь, яка здебільшого не знаходить своє місце у процесі розбудови нашої молодшої держави, а витрачає зусилля на незаконний обіг наркотиків, алкоголь, швидкі заробітки та круті тусовки. Непоодинокі випадки, коли саме молодь вкрай вороже ставиться до правоохоронних структур, не тільки не бажає співпрацювати з ними, а й намагається протидіяти, не маючи на це навіть власної зацікавленості.

Саме на досягнення означених негативних явищ і націлені окремі елементи інфраструктури організованої злочинності в Україні, до яких відносяться "структури, що опосередковано пов'язані з кримінальними процесами: підготовка та відтворення кадрів для злочинної сфери; "ідеологічні" центри підтримки і розвитку злочинських законів і традицій; "школи", "семінари" по обміну злочинним досвідом; "общаки", які використовують для "підігріву" заарештованих злочинців та членів їх сімей; "мозкові центри" організованої злочинності; в цілому злочинна субкультура; окремі засоби масової інформації і політичні інститути ("лобі") на службі злочинних угруповань і т.ін.¹

Як зазначає з цього приводу О.Ф. Долженков, "соціум злочинців має потребу у загальних, "філософських" ідеях і настановах, їх роль полягає у тому, що вони формують цінності кримінального світу, допомагають вербувати молодь і прилучати її до "справи", складають основу для врегулювання внутрішніх стосунків і сприяють встановленню "порядку", нарешті,

¹ Долженков О.Ф. Інфраструктура організованої економічної злочинності. - Одеса: НДРВВ ОПО НУВС, 2002. - 254 с. - С. 11-12.

складають легітимацію й мотивацію злочинної діяльності, застосування насильства тощо¹. Для того, щоб виробити загальні правила, потрібна спільна ідейна основа, тобто такі постулати, які не можуть бути швидко девальвовані, а в разі їх нехтування, автоматично робили б порушника ізгоєм у кримінальному світі.

Більш того, зазначена злочинська ідейна основа створює єдине суспільне мислення, згідно якого прищеплюється недовіра та ворожість до правоохоронних структур, міліції перш за все. Симпатія до протиправних елементів спотворює уявлення громадян про чесне цивілізоване суспільство.

В нашій державі виник своєрідний каламбур: злочинці обкрадають та грабують громадянина, підсаджують його близьких та друзів на наркотики, а громадянин після цього їдучи в своєму автомобілі наспівує рядки шансону та вороже відзивається про "мусорів".

Такого нема в жодній цивілізованій країні світу. Наприклад, середньостатистичний громадянин в Сполучених Штатах Америки знає, що інтереси держави понад усе, він з радістю наспівує державний гімн країни та в разі необхідності охоче співпрацює з поліцією влюбій формі. Американці з цього приводу жартівливо кажуть: "поліцейський гарний настільки, наскільки гарний його інформатор".

Мабуть наше державне керівництво забуло про цінність ідеологічної пропаганди в доброму розумінні цього. Особисто ми вбачаємо проблему у цілковитій бездіяльності держави за цим напрямком та вважаємо за необхідне розгорнути широку ідеологічну пропаганду, націлену на виховання порядного та законослухняного громадянина.

Чомусь державні програми, націлені на розвиток партнерських відносин міліції та інших правоохоронних органів із населенням, носять односторонній характер. Ці програми всіляко "шукають" причину недовіри громадян до правоохоронних структур в останніх. Вони констатують, що факти нетактовної поведінки, бездушності і безкультурності при виконанні службових обов'язків, порушення законності, зволікання при розгляді заяв і повідомлень про правопорушення, зловживання владою ще мають місце серед особового складу правоохоронних органів, іноді набувають значного резонансу, підривають авторитет працівників міліції, довіру до неї, викликають законні скарги громадян².

Безперечно ці негативні явища мають місце в діяльності, перш за все, органів внутрішніх справ. Але така ситуація характерна не тільки для

¹ Долженков О.Ф. Інфраструктура організованої економічної злочинності. - Одеса: НДРВВ ОПО НУВС, 2002. - 254 с. - С. 11-12.

² Програма розвитку партнерських відносин між міліцією і населенням на 2000-2005 роки / Схвалено колегією МВС України 16 грудня 1999 р. - Київ, 1999. - 9 с. - С. 2, 6, тощо.

України, але і для більшості інших держав. До того ж, це не єдина причина неналежного рівня взаємодії з населенням.

Саме відсутність ідеологічної складової диктує необхідність впровадження чіткої державної політики підвищення авторитету, як гласних, так і негласних штатних та позаштатних негласних співробітників. Зазначена політика повинна бути чітко сформульована у відповідній державній доктрині.

Державна доктрина підвищення участі громадян у сприянні правоохоронній діяльності повинна містити такі ключові елементи як вдосконалення базового законодавства щодо здійснення співробітництва з правоохоронними органами, покращання умов фінансування співробітництва з правоохоронними органами та надання соціальних послуг.

Державна доктрина повинна, в першу чергу, передбачати розгортання широкої ідеологічної пропаганди через засоби масової інформації шляхом демонстрації рекламних роликів, виступів відповідних посадових осіб, розміщення бігбордів та плакатів. Через ЗМІ повинна проводитися постійна рекламація правомірної поведінки, здорового способу життя, нетерпимості до вчинення злочинних дій, незаконного обігу наркотиків, аморального способу життя. Повинні підлягати висміюванню як окремі випадки вчинення злочинів, правопорушень, вживання наркотиків, так і злочинні цінності - злочинна субкультура: блатна мова, блатні пісні, "феня", антисуспільна настроєність тощо.

Особлива роль повинна належати місцевим органам державної влади та місцевого самоврядування, які повинні впроваджувати зазначену політику на місцях, розміщувати відповідну інформацію, телефони довіри та ін.

Через ЗМІ, виступи посадовців та телепередачі необхідно широко рекламувати конкретні випадки співробітництва громадян з правоохоронними органами як в гласній, так і негласній формі. Пропагандувати героїзм співробітників міліції та окремих громадян у боротьбі зі злочинністю та зацікавленість державними національними інтересами.

Вважається необхідним створення документальних кінофільмів та телевізійних програм, покликаних нести громадянам інформацію про можливості держави в разі необхідності захистити їх як свідків від загрози кримінальної середи.

Доктрина є політичним документом дій, і запровадження вимог доктрини має об'єднати державні органи, органи місцевого самоврядування, громадські організації, благодійні фонди та окремих громадян за для інтересів боротьби зі злочинністю.

Головними механізмами запровадження положень зазначеної доктрини повинні бути: 1) створення робочих груп з представників органів державної влади та громадських об'єднань з різних проблем державної

політики; 2) розробка проєктів змін до законодавчих та підзаконних актів; 3) широке громадське лобіювання прийняття відповідних рішень; 4) моніторинг за ефективністю реалізації положень Доктрини.

Доктрина має бути спрямована на підвищення авторитету негласних штатних та позаштатних співробітників у протидії злочинності в конкретних умовах даного історичного періоду. Вона повинна слугувати основою для:

- формування державної політики в сфері використання негласних штатних та позаштатних співробітників при здійсненні ОРД.
- розробки концепцій, стратегій, цільових програм і планів дій із питань підвищення рівня участі громадян в правоохоронній діяльності;
- підготовки пропозицій щодо подальшого системного вдосконалення законодавчого, правового, методичного, науково-технічного і організаційного забезпечення участі громадян в правоохоронній діяльності.

Положення Доктрини можуть уточнюватися і доповнюватися під час формування і реалізації державної політики у сфері участі громадян в правоохоронній діяльності з урахуванням змін обстановки, характеру і змісту загроз національній безпеці України в цій сфері, умов реалізації державної політики із захисту свідків та використання негласних штатних та позаштатних співробітників при здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2010 р.

УДК 351.746.2

В.О. Черков

П.О. Попов

ПРИВАТНА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ СВІТУ

У статті розглядається досвід здійснення приватної детективної діяльності в розвинутих країнах світу та обґрунтовується необхідність її легітимного визнання в Україні.

Ключові слова: приватна детективна діяльність, детектив, детективне агентство (бюро), ліцензія.

В статье рассматривается опыт осуществления частной детективной деятельности в развитых странах мира и обосновывается необходимость ее легитимного признания в Украине.

Ключевые слова: частная детективная деятельность, детектив, детективное агентство (бюро), лицензия.